

личностного опыта.

Написание педагогических эссе, выполнение рефлексивных заданий типа «Напишите тост, который скажет кто-то из ваших коллег, когда вы будете уходить на пенсию», описание ситуаций своей ученической жизни с позиций учителя — подобные упражнения способствуют обращению к рефлексии своего ментального опыта даже у школьников и студентов.

Принцип интерактивности. Интерактивный характер подготовки педагога к воспитательной деятельности вытекает из представлений о ценности процесса самостановления учителя-мастера в педагогическом взаимодействии с ним, формировании его собственного отношения к педагогической профессии (Ю. П. Азаров, Ш. А. Амонашвили, Т. Гордон, К. М. Левитан и др.), когда «нельзя научить — можно лишь научиться». Позиция как система отношений и складывается в системе отношений в процессе совместной деятельности. При этом важно не только единство целей — активизируют позицию не сами по себе цели, а отношение к ним взаимодействующих субъектов.

Поскольку содержанием воспитательной деятельности является педагогическое взаимодействие взрослого и ребенка, то и содержанием подготовки к воспитанию должно являться интерактивное взаимодействие, включающее в себя использование методов, форм и средств воспитания диалогического характера, предоставляющих педагогу (школьнику, студенту) возможность свободной диалогической самореализации в общении с преподавателем, миром культуры, с самим собой. Подобные методы диалогического взаимодействия успешно реализуются при дискуссионном обсуждении «человековедческих» знаний и методов познания с целью их педагогической интерпретации, идентификации и модификации (Л. М. Лузина) с учетом единства общего, особенного и единичного в познании человека.

Принцип проективности. Поскольку проект — это замысел, план, то проективность в профессиональной подготовке педагога предполагает актуализацию его индивидуально-творческого начала. Воспринимаемая систему ценностей, заложенную в основе педагогических теорий, воспитатель осваивает методы творческого применения ее в повседневной жизни.

Система трех выделенных принципов, направленная на становление субъектной профессиональной позиции педагога-воспитателя, как нам представляется, вполне может послужить концептуальной основой системного анализа, моделирования и проектирования процесса непрерывного педагогического образования на пути его реформирования.

Р. А. Беланова

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТІВ

Статья посвящена исследованию проблемы гуманизации и гуманитаризации образования студентов университетов, их ценностного самоопределения и социализации посредством воспитания.

The article is dedicated to the problem of humanization and humanitarization of University students' education, their value self-orientation and socialization through up-bringing.

Виховання є найважливішим процесом суспільного життя. Саме завдяки йому наступні покоління набувають суспільного досвіду, беруть за взірєць моральні настанови і переконання, традиції, уявлення, систему знань, умінь, навичок тощо. Метою виховання є формування творчої, духовно розвиненої особистості, порядної, відповідальної й дбайливої людини.

Кандидат філософських наук, доцент М. Романюк зазначає: "Тривалий процес взаємодії різноманітних культур в умовах глобалізації комунікативних процесів привів до створення гуманноцентричної системи загальнолюдських цінностей. У рамках європейської культури її змістовним наповненням насамперед є цінності християнської моралі" [1].

За християнською традицією, людина – це триєдина істота, яка складається із тіла, душі й духу. Досягти повного розвитку людина може тільки за умов виконання законів життя, які повною мірою проголошено Ісусом Христом у Нагорній проповіді. Для того, аби стати особистістю – образом і подобою Божою, людина має полюбити Господа Бога свого, себе саму й іншого, як себе саму. Українське національне виховання ґрунтувалось на християнстві і тому мало значні досягнення. Характерною особливістю українців було глибоке пошанування Бога, Батька-Матері, Батьківщини. Найкращі риси характеру, такі як: любов до ближнього, правдивість, працьовитість, чесність, відповідальність – може розвинути в людині тільки християнська педагогіка. Підтвердженням цієї думки є наука й емпірична спадщина багатьох славних педагогів-християн.

В психолого-педагогічній літературі поширені поняття гуманізму і гуманність. Отже вважаємо за необхідне дати тлумачення цих категорій. Гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людяний) – це філософська категорія, в межах якої поцінюється людина як особистість, образ і подоба Божа. Гуманність – це сутнісний вияв індивіда, розкриття його особистості. Можна з певністю стверджувати, що всі педагогічні теорії та концепції, що актуалізувалися в історичному дискурсі, є гуманістичними. Але тут треба визначити, з яким знаком був цей гуманізм – "+" чи "-". Недарма ж у мові є така лексична одиниця, як антигуманізм (абсолютна протилежність гуманізму, його відсутність).

Нині проблема гуманізації та гуманітаризації освіти людини є актуальною й привертає увагу як науковців-теоретиків, так і педагогів-практиків. Філософську та методологічну основу дослідження зазначеної проблеми розробляють такі вчені, як: І. Зязюн, І. Бех, С. Гончаренко, І. Харламов, О. Богданова. Розгляду цієї проблеми з точки зору діяльнісного підходу присвятили свої наукові праці О. Бодальов, О. Любінська, Н. Щуркова, Б. Кобзар. Особливостям вияву гуманних рис вихованців у позаурочній діяльності присвятили свої дослідження А. Бойко, Д. Джола, В. Потаніна, А. Щербо. Проблеми формування гуманних рис школярів загальноосвітньої школи досліджують: О. Столяренко, М. Красовицький, Л. Товажнянський, А. Мамалуй. Питання гуманізації та гуманітаризації освіти в зарубіжних країнах досліджують Р. Беланова, В. Землянська, Г. Васьківська. Та все ж проблема ця неосяжна й потребує постійних і ретельних наукових розвідок, все нових і нових. Людина є найбільшою загадкою природи й потребує до себе уваги й поваги.

Доктор психологічних наук, чл.-кор. АПН України М. Боришевський наголошує, що одним з найважливіших чинників, що визначають особливості життєтворчості людської спільноти на різних рівнях її

організації, є особистість. Сама ж особистість є продуктом життєтворчості суспільства, способу його існування й розвитку. У цій двосторонній детермінації пріоритетна роль належить особистості як реальному суб'єкту, котрий, взаємодіючи з безліччю інших суб'єктів, починає творити себе самого.

Враховуючи актуальність і недостатню розробленість окресленої проблеми у психолого-педагогічному плані, науковці лабораторії психології особистості ім. П. Р. Чамати, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України протягом 1966-2000 рр. працювали над комплексною темою "Психологічні закономірності виховання громадської свідомості та самосвідомості особистості".

Встановлено, що громадська свідомість і самосвідомість особистості є дуже складним структурно-функціональним, системним утворенням, у якому тісно взаємодіють когнітивна, потребнісно-мотиваційна та конативна (поведінкова) складові. На різних вікових етапах істотно змінюються змістові характеристики цих складових, а також їх співвідношення, що детермінується специфікою кожного вікового періоду, його ресурсами, потенційними можливостями, а також індивідуальними особливостями кожної конкретної особистості" [2].

На думку академіка С. У. Гончаренка, актуальною педагогічною, освітанською проблемою є визначення базового змісту освіти, "гуманізації" ("олюднення") освіти, її гуманітаризації, тобто переорієнтації на людину, подолання технократизму, бездуховності й формалізму ... освіти.

Вчений наголошує: "Гуманітаризація змісту шкільної освіти покликана по можливості пом'якшити суперечності технічної цивілізації, пов'язані з однобічним розвитком наук про природу на шкоду наукам про людину.

Вона має здійснюватися не через урізування природничо-математичних дисциплін, а завдяки виявленню і використанню наявного в них "гуманітарного потенціалу". Що ж таке "гуманітарний потенціал" природознавства? Ми не маємо на увазі вплив природознавства на життя суспільства через науково-технічний прогрес. Мова йде про гуманітарний зміст самого природознавства, пов'язаний з розвитком мислення, формуванням світогляду, вихованням почуттів, про органічний зв'язок між природознавством і розвитком громадської свідомості, між природознавством і ставленням до навколишнього світу.

<...> Буття людини базується на почуттях і знаннях. Почуття без знань неефективні, знання без почуттів нелюдяні. На жаль, в освіті досить часто знання беруть гору над почуттями. Ми звикли до того, що зміст освіти, виражений у навчальних предметах і навчальному матеріалі, зводиться лише до знань і вмінь. А виявляється, що до змісту освіти мають входити досвід творчої діяльності й емоційно-ціннісного ставлення, частково споконвічний, а частково змінний з перебігом часу за своїм спрямуванням. І будь-який навчальний предмет повинен передбачати не лише знання й уміння, а й творчу діяльність, що поступово ускладнюється, систему цінностей і ставлення до них, які відповідають часові й вимогам суспільства.

<...> Гуманітаризація освіти, подолання її технократизму стосуються всього змісту освіти. Формалізм і бездуховність при навчанні літератури, історії чи мистецтва є ще гіршою і небезпечнішою справою, ніж технократизм при навчанні фізики чи математики.

<...> Головне завдання школи у формуванні духовності – подолати

існуючий розрив між навчальними й виховними цілями. Адже навчальні предмети здебільшого побудовані так, що вони є об'єктивно знеособленими й етично нейтральними. Найгуманніших цілей навчання і виховання, внутрішньо не сприйнятих учнем, не буде досягнуто. Необхідна побудова всього освітнього процесу на основі внутрішніх потреб" [3].

Міністр освіти і науки України, Президент АПН України, академік НАН України В. Г. Кремень у виступі на науковій ювілейній сесії Академії педагогічних наук, присвяченій 10-річчю АПН 19.12.2002 р. окреслив основні загальноцивілізаційні тенденції, що зародилися в останні десятиліття і будуть стверджуватися протягом XXI століття та впливати на всі сфери життєдіяльності людини і суспільства.

1. Тенденція до глобалізації суспільного розвитку, яка характеризується такими основними рисами:

- зближення націй, народів, держав, прагнення створити єдине інформаційне й економічне поле;
- посилення значущості вміня кожної країни спілкуватися зі світом;

- загострення конкуренції між державами;
- необхідність, що постала перед окремими державами передавати частину своїх функцій об'єднанню держав континентального характеру як, наприклад, Європейський Союз, чи загальносвітового – як ООН.

2. Набуття людством здатності до самознищення.

3. Перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, ...що в значній мірі базується на інтелектуальній власності, на знаннях як субстанції виробництва і визначаються рівнем людського розвитку в країні, станом наукового потенціалу нації.

На думку академіка В. Г. Кременя, у XXI столітті освіта постала перед низкою історичних викликів:

1. Необхідність а) забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій випереджає зміну поколінь людей; б) віднайти раціональні схеми співвідношення між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій і людською здатністю їх творчо засвоїти.

2. Потреба забезпечити оптимальний баланс між локальним та глобальним з тим, щоб людина сформувалась і як патріот своєї країни, і як громадянин світу, який несе частку відповідальності за нього.

3. Необхідність сформувати на загальносуспільному й індивідуальному рівнях ставлення до людини як найвищої цінності, визнати право кожного стати і залишатися самим собою у відповідності зі своїми природними здібностями, що лише й зможе забезпечити демократизм суспільства.

4. Потреба допомогти людині адаптуватися до умов глобалізованого, інформаційного суспільства.

5. Необхідність мінімізувати асиметрію між матеріальною і духовною сферами життя людини, культивувати у кожній особистості піднесену думку та дух у відповідності з національними традиціями та переконаннями, визнати ідею конструктивізму основною життєвої позиції, утвердити культуру толерантності.

На думку академіка В. Г. Кременя, особливої актуальності для України, де впродовж цілої епохи пошанування особистості, культивування її свободи не було сильною стороною суспільства, набуває утвердження

особистісноорієнтованої педагогічної системи [4].

Академік АПН України П. М. Талайчук, розмірковуючи над зазначеною проблемою, зазначає: “Які б фінансові і духовні ресурси ми не витрачали на реформування освіти, результати будуть незначними, якщо проблему виховання молоді ми не поставимо попереду навчання”. І виділяє два аспекти: “1. Формування моральності людини, заснованої на загальнолюдських цінностях... 2. Формування національної свідомості українця, свідомого борця за розбудову саме незалежної України”.

На особливу увагу в контексті нашої статті заслуговує ось ця думка вченого: “... Бог створив різні квіти – великі і малі, яскраві і ледь помітні. Але кожна квітка має свою неповторну красу і має своє місце. Люди теж є слабкі і сильні, з різними можливостями. Але, за великим рахунком, ми всі потребуємо один одного, бо життя кожного – безцінне, і дар кожного – неповторний. І якщо ми проникнемося цим розумінням, тоді разом ми зможемо творити інший світ – не зла і ворожнечі, а добра і любові. Світ, в якому є місце для кожного, світ, в якому життя кожної людини є священно-недоторканим, сокровеним. І тоді не буде страшних трагедій, якими так рясніють осінні місяці першого року двадцять першого століття. Усі разом ми повинні усвідомити, що людство – як одна мозаїка, в якій все взаємообумовлене і взаємопов’язане, краса якої не буде завершена вповні, якщо кожен з нас не займе оте єдине, неповторне, відведене тільки нам місце.

Тож давайте об’єднуватись і не шкодувати зусиль для створення гармонійного суспільства духовних пріоритетів” [5].

На основі ідей гуманістичної психології виникла нова освітня концепція – гуманістичне навчання, гуманістичне виховання й гуманістичне викладання. Згідно з цією концепцією, мета й функція освіти – це самоактуалізація особистості, досягнення повної людяності. Освіта має допомогти людині максимально реалізувати свої потенції людяності, весь свій позитив.

За свідченням Президента АПН України, доктора філософських наук, професора, академіка В. Г. Кременя, нині на головне місце в діяльності АПН України висувається мета формування всебічно розвиненої особистості.

“В основу ж формування особистості, – на думку академіка В. Г. Кременя, – мають лягти, передусім, ідеї гуманістичної парадигми особистісно орієнтованої освіти та виховання. Мета особистісно орієнтованої гуманної освіти – не сформувати й навіть не виховати, а знайти, підтримати, розвинути людину в людині, закласти в ній механізм самореалізації особистості” [6].

Академік АПН України Любов Мацько наголошує на необхідності дбайливіше ставитися до викладання рідної мови у ВНЗ. Вона застерігає: “Потрібен нормальний на 80–100 годин курс сучасної української мови, який би називався стилістикою української мови і лінгвориторикою. Така назва потрібна для того, щоб не повторювати шкільного курсу мови, а вчити говорити і творити текст у різних стилях і підстилях, у різних жанрах і ситуаціях, у всіх сферах того фаху, який опановує студент. Активне володіння фаховою мовою – одна з істотних ознак професійної готовності студента, особливо зараз, коли так зростає роль комунікації.

<...> Мова – засіб і міра нашої соціалізації, морального зростання, зрештою, один із засобів здобуття ділової і творчої кар’єри. Кожна молода людина, плануючи своє суспільне життя, дбаючи про фахове зростання,

досягнення певної кар'єри, повинна розробити для себе програму власного мовного розвитку і прагнути до її реалізації. При цьому треба усвідомлювати, що кожна людина має не тільки мовні права, а й мовні обов'язки громадянина Української держави – володіти державною мовою – сучасною українською літературною мовою, пропагувати й захищати її. Допомогти їй у цьому мають педагоги, викладачі-словесники.

Міцну й заможну Українську державу побудує нове покоління українців, яке матиме високу духовність, тверезий розум, міцну волю й національну державницьку свідомість. Жити в сильній, правовій, багатій Україні – таким повинен бути соціальний імператив сучасного українського студентства” [7].

Ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, академік АПН України В. П. Андрущенко зазначає: “Стратегія розвитку вищої освіти полягає у виконанні таких основних завдань: зміцнення національної системи освіти й адаптування до ринкових і демократичних перетворень, входження освіти України в європейський і світовий освітній простір. Пріоритетами освіти при цьому є не знання самі по собі й навіть не “потреби народного господарства”, а розвиток особистості й формування громадянина, здатного самостійно і вільно мислити й діяти” [8].

Література:

1. М. Романюк. Духовність і здоров'я дітей – пріоритетні цілі // Педагогіка і психологія 2001. – № 5.
2. М. Боришевський. Виховання громадської свідомості особистості // Педагогічна газета. – 2001. – № 5.
3. Гончаренко С. У. Проблеми гуманітаризації змісту шкільної освіти // Педагогічна газета. – 2001. – № 5.
4. Кремень В. Г. Філософія освіти XXI століття // Вища школа. – 2002. – № 6.
5. Таланчук П. М. “Освічене мурло набагато страшніше, ніж мурло неосвічене” // Освіта. – 2001. – № 73–74.
6. Кремень В. Г. Формування особистості в умовах розвитку української державності // Освіта. – 1999. – № 60–61.
7. Мацько Л. І. Формування національно-мовної особистості // Педагогічна газета. – 2000. – № 12.
8. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади реформування вищої освіти України // Педагогічна газета. – 2000. – № 12.

Н.І. Білоконна

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Реформування національної освіти вимагає якісно нової підготовки учительських кадрів, здатних спрямувати і виховати людину майбутнього. Виходячи з цього, головною метою сучасної школи є розвиток цілісної особистості та підготовка активного, творчого громадянина нашої держави. Основна ідея сьогодення-людина, не засіб, а мета, тому не дитину треба пристосовувати до системи освіти, а школу до неї. У формуванні особистості центральним стає виховання загальнолюдських цінностей, стимулювання внутрішніх сил до творчого саморозвитку і самовиховання.